

Hoffmann Tamás:

Egy előre meghozott ítélet krónikája?

A Népiirtás büntettének megelőzéséről és megbüntetéséről szóló egyezmény alkalmazása (Bosznia és Hercegovina kontra Szerbia és Montenegró) ügy a hágai Nemzetközi Bíróság előtt

Bevezetés

2005. május 9-én lezárult a *Népiirtás büntettének megelőzéséről és megbüntetéséről szóló egyezmény alkalmazása (Bosznia és Hercegovina k. Szerbia és Montenegró) ügyének* szóbeli szakasza. A hágai Nemzetközi Bíróság egy később meghatározott időpontban hozza meg ítéletét, amellyel véglegesen lezár majd egy 13 éve húzódó ügyet, egy olyan ügyet, amelyet a nemzetközi közvélemény nagy várakozással követett. Sokan arra számítanak, hogy az ítéletben a történelem folyamán először egy nemzetközi bírói fórum kimondja egy állam nemzetközi felelősségét népiirtás elkövetéséért, és ezzel igazságot szolgáltat a délszláv konfliktus során elpusztult tízezrek hozzátartozóinak.

A szerző meggyőződése szerint azonban a Bíróság eddigi, a délszláv válsággal kapcsolatos ügyekben hozott döntései alapján a meghozatalra kerülő ítéletnek ki kellene mondania a Bíróság joghatóságának hiányát és elutasítania Bosznia és Hercegovina keresetét, mivel Szerbia és Montenegró 1992 és 2000 között nem volt ENSZ tagállam, ebből következően nem volt részese a Nemzetközi Bíróság Statútumának sem, így nem léphet fel az ügyben a Bíróság előtt. Mivel a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság nem folytatja a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság jogi személyiségét, ezért feltehetően nem részes a népiirtás elleni egyezményben sem, ezért erre alapozva sincs a Bíróságnak joghatósága az ügyben.

A következőkben a per eljárási történetének bemutatása után kifejtésre kerül a folyamatosság és az államutódlás kérdése, amely döntő jelentőségű annak megállapítására,

hogy a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság folytatta-e a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság jogi személyiségét, és ennek következtében ENSZ-tag volt-e a kérdéses időszakban. Ezt követően megvizsgálom, hogy lehetséges-e, hogy a Nemzetközi Bíróságnak joghatósága van az ügyben a népiirtás elleni egyezmény alapján, végül pedig azt a kérdést elemzem, hogy hozhat-e döntést a Bíróság a jóhiszeműség és a *res iudicata* elvek alapján joghatóság hiányában is.

A per eljárási története

Bosznia és Hercegovina 1993. március 2-án keresetet nyújtott be a Nemzetközi Bírósághoz a Népiirtás büntetének megelőzéséről és megbüntetéséről szóló egyezmény (genocídiumegyezmény) IX. cikke alapján,¹ amelyben a Jugoszláv Szövetségi Köztársaságot (JSZK) – a mai Szerbia és Montenegró² – népiirtás elkövetésével vádolta, majd rögtön felkérte a Bíróságot, hogy rendeljen el ideiglenes intézkedést a folyamatban lévő bűncselekmények megakadályozása érdekében.³ 1993. április 8-án, majd szeptember 13-án a hágai Bíróság úgy döntött, hogy *prima facie* (első ránézésre) rendelkezik joghatósággal, és felszólította a JSZK-t, hogy biztosítsa, hogy „*egyik általa támogatott vagy irányított katonai, félkatonai vagy irreguláris egység, ellenőrzése, irányítása vagy befolyása alatt álló szervezet vagy személy se kövessen el genocídiumot.*”⁴

1996. július 11-én a Nemzetközi Bíróság újabb döntésében elutasította a jugoszláv pergátló kifogásokat, és kimondta, hogy a genocídiumegyezmény IX. cikke alapján rendelkezik Bosznia és Hercegovina keresetének elbírálására joghatósággal.⁵ Ezt követően a JSZK 1997.

* Hoffmann Tamás a Veszprémi Egyetem tanársegédje és az MTA-ELTE NATO Információs és Kutatóközpont tudományos segédmunkatársa.

¹ Amely kimondja, hogy „A Szerződő Felek közötti, a jelen Egyezmény értelmezéséből, alkalmazásából, vagy végrehajtásából adódó vitákat, ideértve azokat is, amelyek valamely államnak a népiirtásért vagy a III. cikkben felsorolt egyéb cselekmények bármelyikéért való felelősségére vonatkoznak, a vitában résztvevő bármely Fél kérelmére a Nemzetközi Bíróság elé kell terjeszteni.”

² A Jugoszláv Szövetségi Köztársaság hivatalos neve 2004. február 4-től, az Alkotmányos Charta kihirdetésétől, Szerbia és Montenegró. A 2006. május 24-én Montenegróban tartott üggyöntő népszavazáson a résztvevők 55.4 %-a az államszövetségtől való elszakadásra voksolt, ennek megfelelően az állam hamarosan két új országra fog szétválni.

³ A keresetben Bosznia és Hercegovina a genocídiumegyezmény megszegése mellett, a négy 1949-es Genfi Egyezmény, az azokhoz kapcsolódó 1977-es I. Kiegészítő Jegyzőkönyv és az ENSZ Alapokmány megsértésével vádolta a JSZK-t.

⁴ Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide. ICJ Reports. 1993. p. 24.

⁵ Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide. Judgement on the Preliminary Objections. ICJ Reports. 1996. p. 595.

július 22-én visszkeresetet nyújtott be, amelyben Bosznia és Hercegovinát vádolta a területén élő szerbek ellen elkövetett népiirtással és etnikai tisztogatással.

A Jugoszláv Szocialista Köztársaság 1999. április 29-én keresetet nyújtott be 10 NATO-tagállam⁶ ellen úgyszintén a genocídiumegyezmény alapján, amelyben a szerb területek ellen intézett légitámadások miatt népiirtással vádolta az említett államokat,⁷ és felkérte a Bíróságot előzetes intézkedések meghozatalára.⁸ 1993. június 2-i döntésében a Bíróság az Egyesült Államok és Spanyolország elleni keresetet a joghatóság nyilvánvaló hiánya miatt elutasította,⁹ a fennmaradó 8 állam tekintetében pedig úgy találta, hogy nincs meg legalább a prima facie joghatóság, így nem hozott előzetes intézkedéseket.¹⁰ Röviddel ezután 1999. július 2-án Horvátország is keresetet nyújtott be Jugoszlávia ellen népiirtás elkövetésének vádjával.¹¹

2000 őszén a Milosevics-kormány bukásával a jugoszláv pertaktika alapjaiban megváltozott. Feladva addigi álláspontját, a JSZK felvételét kérte az Egyesült Nemzetek Szervezetébe, ahova 2000. november 1-jén fel is vették,¹² 2001. március 8-án csatlakozási értesítést nyújtott be a genocídiumegyezményhez, majd 2001. április 20-án visszavonta a boszniai keresettel szemben benyújtott visszkeresetet. Rögtön ezután, április 24-én pedig újrafelvételi (felülvizsgálati) eljárást kezdeményezett a Bíróságnál a Bíróság Statútumának 61. cikke alapján az 1996-os pergátló kifogások ellen hozott ítélet tárgyában, arra hivatkozva, hogy az ENSZ tagfelvétel olyan új tényt jelent, amiből világosan kitűnik, hogy Jugoszlávia 1992 és 2000 között nem volt ENSZ tagállam, következésképpen a Bíróságnak nincs joghatósága az ügy elbírálására (Felülvizsgálati kérelem ügye). A Bíróság 2003. február 3-i ítéletében elutasította a felülvizsgálati kérelmet.¹³

⁶ Belgium, az Egyesült Államok, az Egyesült Királyság, Franciaország, Hollandia, Kanada, Németország, Olaszország, Portugália és Spanyolország.

⁷ A NATO 1999. március 24 és június 10 között az *Operation Allied Force* nevű hadművelet keretében légitámadásokat mért az ENSZ Biztonsági Tanácsának felhatalmazása nélkül különböző szerb célpontokra, abból a célból, hogy rábírja a jugoszláv fegyveres erőket koszovói hadműveletei felhagyására. A hadművelet jogi kérdéseiről ld. többek között Bruno Simma: NATO, the UN and the Use of Force: Legal Aspects. *European Journal of International Law*. Vol. 10. No. 1 (1999). pp. 1-22., Antonio Cassese: Ex iniuria ius oritur: Are we moving towards international legitimation of forcible humanitarian countermeasures in the world community? *European Journal of International Law*. Vol. 10. No. 1. (1999). pp. 23-30.

⁸ Jóllehet ez az ügy látszólag nincs összefüggésben a Bosznia és Hercegovina k. Szerbia és Montenegró ügygel, de amint az alábbiakban kiderül, a Bíróság az ügyben tett megállapításainak döntő jelentőségük lehet a jelen ügyben.

⁹ Legality of Use of Force (Yugoslavia v. United States of America). Provisional Measures Order. 1999. ICJ Reports. pp. 925-926.; Legality of Use of Force (Yugoslavia v. Spain). Provisional Measures Order. 1999. ICJ Reports. pp. 773-774.

¹⁰ Pl. Legality of Use of Force (Yugoslavia v. Netherlands). Provisional Measures Order. 1999. ICJ Reports. P. 834.

¹¹ http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/icry/icry_orders/icry_iapplication_19990702.PDF

¹² U.N. Doc. S/RES/1326 (2000. Október 31.) és A/RES/55/12 (2000. november 1.)

¹³ Application for Revision of the Judgment of 11 July 1996 in the Case Concerning Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide. Preliminary Objections. 2003. ICJ Reports. p. 7.

A NATO államokkal szembeni, az *Erőszak alkalmazásának jogszerűségére vonatkozó ügyekről* 2004. december 15-én döntött a Bíróság, amelyben a szerb fél sugallatára megvizsgálta Jugoszlávia ENSZ-tagságának kérdését, és úgy találta, hogy a JSZK 1992 és 2000 között nem volt ENSZ-tagállam, így nem lehetett a Bíróság Statútumának sem részese, ennek következtében az ügyet joghatóság hiányában elutasította.¹⁴

A Bosznia és Hercegovina k. Szerbia és Montenegró ügy szóbeli szakasza 2006. február 27-én kezdődött meg és május 9-én ért véget. Az ítélethozatalra feltehetően az év végén kerül sor.

Jugoszlávia ENSZ-tagságának kérdése: folyamatosság vagy utódlás? - A folyamatosság és az utódlás kérdése a nemzetközi jogban

Az 1991-es év folyamán először Szlovénia, majd Horvátország kiáltotta ki függetlenségét és elszakadását a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaságtól (JSZSZK).¹⁵ Miután a jugoszláv szövetségi szervek törvénytelennek minősítették az elszakadási nyilatkozatokat, polgárháború tört ki. A nemzetközi közösség tagjai – kezdeti hezitálás után – 1992 első felében elismerték a tagköztársaságok függetlenségét, és a jugoszláv válsággal foglalkozó békekonferencia keretén belül felállított döntőbizottság – a Badinter-bizottság – 1992. július 4-i 8. számú véleményében kimondta, hogy a JSZSZK felbomlása befejeződött.¹⁶

A nemzetközi jog azokat az eseteket, amikor egy állam megszűnik és a helyén új állam vagy államok jönnek létre, államutódlásnak hívja. Az államutódlás szabályai határozzák meg, hogy az új államot milyen mértékben illetik meg elődje a nemzetközi kapcsolatokban viselt jogai és kötelezettségei.¹⁷ Amennyiben az új államot az előző állam folytatásának tekintik, akkor a nemzetközi közösség elfogadja, hogy ugyanolyan jogi entitás és az előző állam által kötött szerződéseknek – így az ENSZ Alapokmányának is – az új állam minden külön

¹⁴ Legality of Use of Force. Preliminary Objections. Megtalálható a www.icj-cij.org weboldalon. Valamennyi ítéletnek azonos a szövege.

¹⁵ A JSZSZK felbomlásáról és annak nemzetközi fogadtatásáról ld. Marc Weller: The international legal response to the dissolution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia. *American Journal of International Law*. Vol. 86. 1992. p. 569.

¹⁶ *International Legal Materials*. Vol. 31., No. 6. p. 1498. A Badinter-bizottság véleménye vegyes visszhangra talált. Ld. többek között Hurst Hannum: Self-determination, Yugoslavia and Europe: Old wines in new bottles? *Transnational Law and Contemporary Problems*. Vol. 3. 1993. p. 69.; Hoffmann Tamás: Jugoszlávia felbomlása és a népek önrendelkezési joga, avagy a képzelőerő diadala a realitás fölött. (kézirat)

¹⁷ Ld. Malcolm N. Shaw: *Nemzetközi jog*. Osiris. 2001. p. 595.

csatlakozási aktus nélkül is tagja. Azonban, ha az előző államot felbomlottnak tekintik, akkor az új állam az előző utódjának minősül, és a jogi helyzet sokkal kevésbé egyértelmű.¹⁸

Az első eset, amikor egy ENSZ-tagállam megszűnése kapcsán kellett döntenie a felbomlás vagy a folyamatosság között, Brit India angol mandátumterület 1947. augusztus 15-i függetlenedése kapcsán történt. Brit India a függetlenedés során Indiára és Pakisztánra vált szét, és bár a két állam között megkötött megállapodás szerint Brit India nemzetközi szervezetekben viselt tagságát India vitte tovább, a pakisztáni külügyminiszter az ENSZ Főtitkárnak küldött sürgönyében kinyilvánította országa abbéli meggyőződését, hogy automatikus, külön felvételi eljárás nélküli tagság illeti meg az ENSZ-ben.¹⁹

Az eset kapcsán az ENSZ Hatodik (Jogi) Bizottsága úgy foglalt állást, hogy egy ENSZ-tagállam tagsága nem szűnik meg pusztán azért, mert alkotmánya vagy határvonala megváltozott, ahhoz bizonyítani kell az állam jogi személyiségének megszűnését is. Egy újonnan létrejövő állam ezzel szemben nem kaphat automatikusan tagságot. Emellett minden esetet a körülményei alapján kell elbírálni.²⁰ Ennek alapján kijelenthető, hogy a vélelem az ENSZ-tagság megszűnése ellen szól, ugyanakkor az állam több részre történő szakadása esetén legfeljebb egy állam hivatkozhat a folyamatosság alapján felvételi eljárás nélküli tagságra.²¹

A Bizottság jogi véleménye alapján végül Pakisztánnak felvételi kérelmet kellett benyújtania az ENSZ-hez, de a Nemzetközi Távközlési Unióban, amely pedig az ENSZ szakosított szerve, Pakisztánt Brit India tagsága alapján tagnak tekintették.²²

Az ENSZ későbbi gyakorlata meglehetősen következetlen volt. 1961-ben, amikor Szíria kivált az 1958-ban Egyiptom és Szíria egyesülésével létrejött Egyesült Arab Köztársaságból, minden ellenvetés nélkül elismerték ENSZ tagságát,²³ míg Egyiptom Egyesült Arab Köztársaságként folytatta tagságát, egészen 1971-ig, amikor Egyiptomi Arab Köztársaságra változtatta nevét.²⁴ Nem merült fel semmilyen gyakorlati probléma Banglades kiválásakor Pakisztán tagságával²⁵ vagy Németország újraegyesítésekor az NSZK tagságával kapcsolatban

¹⁸ Ld. Lloyd: Succession, secession, and state membership in the United Nations. *New York University Journal of International Law and Policy*. Vol. 26. 1994. p. 761.

¹⁹ Az eset részletes leírásáról ld. Oscar Schachter: The development of international law through the legal opinions of the United Nations Secretariat. *British Year Book of International Law*. Vol. 25. 1948. p. 91.

²⁰ U.N. Doc. A/C.1/212 (1947)

²¹ Michael P. Scharf: Musical chairs: The dissolution of states and membership in the United Nations. *Cornell International Law Journal*. Winter. 1995. p. 36.

²² U. o., p. 38.

²³ A Közgyűlés elnöke megállapította, hogy „konszenzus szólt amellett, hogy Szíria, az ENSZ eredeti tagállama, képvisellel rendelkezessen kifejezett kérelmének megfelelően” U.N. Doc. A/CN.4/149

²⁴ Részletesen ld. Charles Rousseau: Sécession de la Syrie et de la RUA. *Revue Générale de Droit International Public*. Vol. 66. 1962. p. 413.

²⁵ Thomas D. Musgrave: Self-determination and national minorities. Oxford. Clarendon Press. 2000. pp. 210-215.

sem.²⁶ A gyakorlat elemzése arra enged következtetni, hogy a folyamatosság kérdésében az államközösség elsősorban nem jogi, hanem politikai megfontolások alapján foglalnak állást.²⁷

A JSZK ENSZ-tagságával kapcsolatos nemzetközi reakciók

1992. április 27-én a volt Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság Parlamenti Gyűlése, a Szerb Köztársaság Nemzetgyűlése és a Montenegrói Köztársaság Nemzetgyűlése közös nyilatkozatban kijelentette, hogy „Szerbia és Montenegró polgárainak akarata az, hogy a közös jugoszláv államban maradjanak,” és „a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság folytatja a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság nemzetközi jogi és politikai személyiségét.”²⁸

A folyamatossági igényt Vladislav Jovanovics szerb külügyminiszter azzal indokolta, hogy a JSZK rendelkezik „mind a materiális, mind a jogi feltételekkel Jugoszlávia identitásának megszakítás nélküli továbbviteléhez.”²⁹

Több tényező is alátámasztotta ezt az állítást. A volt Jugoszlávia többi tagköztársasága különböző időpontokban szakadt el, a JSZK-hoz tartozott a volt Jugoszlávia területének és lakosságának nagy része, a JSZSZK történeti magjával, a szövetségi fővárossal, Belgráddal együtt. A JSZK gyakorolt ellenőrzést a volt Jugoszlávia központi kormányzati intézményeinek és haderejének többsége felett is és mindvégig következetesen a JSZSZK-val azonos jogi személyiségűnek tartotta magát.³⁰ Ennek ellenére a nemzetközi közvélemény túlnyomó többsége elutasította ezt az állítást.

Bár az első néhány hónapban nem került sor széleskörű tiltakozásra,³¹ a Biztonsági Tanács 757-es határozatában jelezte, hogy a JSZK folytatólágossági igénye „nem nyert általános elfogadást.”³² Eközben az Egyesült Államok diplomáciai támogatást gyűjtött azért, hogy eltávolítsa a JSZK-t az ENSZ-ből. Miután a Badinter-bizottság úgy határozott, hogy a volt Jugoszlávia felbomlott, és „már nem létezik”, és a JSZK „új állam,” az Egyesült Államok köröztetett egy határozattervezetet, amelyben a Biztonsági Tanács azt javasolta volna, hogy a

²⁶ Joachim Frowein: The reunification of Germany. American Journal of International Law. Vol. 86. 1992. p. 152.

²⁷ Bokorné Szegő Hanna: Nemzetközi jog. Aula. 1999. p. 117.; Matthew C. R. Craven: The problem of state succession and the identity of states under international law. Vol. 9. 1998. p. 142.

²⁸ U. N. Doc. S/2387 (1992)

²⁹ Idézi Marc Weller: i. m. p. 595.

³⁰ Yehuda Z. Blum: U. N. membership of the 'New' Yugoslavia: Continuity or break. American Journal of International Law. Vol. 86. 1992. p. 833.

³¹ Bár Ausztria kijelentette, hogy nincs jogalap arra, hogy a JSZK folytassa a volt Jugoszlávia jogalanyiságát, és az elszakadt tagköztársaságok, valamint az Egyesült Államok is hasonló kijelentéseket tettek. Ld. Michael P. Scharf: i. m. pp. 54-55.

³² U. N. Doc. S/RES/757 (1992)

Közgyűlés tagadja meg a JSZK folytatólagoossági igényét és erősítse meg, hogy a volt Jugoszlávia ENSZ-tagsága megszűnt.³³

A 777. számú határozatban elfogadott szöveg végül azért, hogy Oroszország támogatását is elnyerje, sokkal kevésbé lett egyértelmű. Kimondta, hogy a korábban Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság néven ismert állam megszűnt létezni, és a JSZK nem folytathatja automatikusan a JSZSZK ENSZ-tagságát. Ennek megfelelően a Biztonsági Tanács javasolta a Közgyűlésnek, hogy döntsön úgy, hogy a JSZK-nak felvételért kell folyamodnia, és következésképpen a JSZK-t zárja ki a Közgyűlés munkájából.³⁴

Az Orosz Föderáció képviselője a határozat megszavazása előtti nyilatkozatában elismerte, hogy a nemzetközi közvélemény túlnyomó többségének véleménye szerint a JSZK nem tarthat igényt automatikus tagságra, és kérvényeznie kell a felvételét, de úgy foglalt állást, hogy más ENSZ-szervek munkájában való részvételét nem fogja érinteni a határozat. A JSZK továbbra is fogadhat dokumentumokat, fenntarthat állandó ENSZ-missziót és megtarthatja a Jugoszlávia feliratú névtáblát a Közgyűlési Csarnokban.³⁵ Ezzel ellentétben az Egyesült Államok nyilatkozata leszögezte, hogy a JSZK nem folytatja a JSZSZK tagságát, és ezért nem vehet részt a Közgyűlés munkájában.³⁶ A fenti nyilatkozatokból lesűrhető, hogy Oroszország nem utasította el a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság folyamatossági igényét, hanem úgy látta, hogy a határozat pusztán felfüggesztette a JSZK részvételi jogát a Közgyűlés munkájában, míg az Egyesült Államok egyértelműen elutasította azt.

A továbbra is bizonytalan jogi helyzet tisztázására az Egyesült Királyság betérjesztette a Közgyűlés elé a 47/1. számú határozatot, amelyik implementálta a Biztonsági Tanács határozatát.³⁷ Az Egyesült Királyság hangsúlyozta, hogy a határozat nem büntető intézkedés, pusztán a JSZK folyamatossági igényét utasítja el.³⁸ A határozat szövege azonban azzal, hogy csak a Közgyűlés munkájából zárta ki a JSZK-t, nem utasította el egyértelműen az automatikus tagsági igényt.

A helyzetet tovább bonyolította a Jogi Főtitkárhelyettes, Carl-August Fleischhauer, 1992. szeptember 29-i jogi szakvéleménye, amely szerint a közgyűlési határozat se nem szünteti meg, se nem függeszti fel Jugoszlávia tagságát. A Közgyűlésben a JSZK képviselői nem ülhetnek a „Jugoszlávia” névtábla mögött, de a jugoszláv missziók és irodák továbbra is működhetnek

³³ Michael P. Scharf: i. m. p. 57.

³⁴ U. N. Doc. S/RES/777 (1992)

³⁵ U. N. Doc. S/PV.3116 (1992) pp. 2-4.

³⁶ U. o. pp. 12-13.

³⁷ U. N. Doc. A/RES/47/1 (1992) A határozat szó szerint megismételte a 777. számú BT határozatot.

³⁸ U. N. Doc. A/47/PV.7 (1992)

az ENSZ Központban, és a Központban továbbra is felvonják a volt jugoszláv zászlót. A közgyűlési határozat nem vonta meg a JSZK részvételi jogát más ENSZ-szervek munkájában. Így a határozat egyetlen gyakorlati következménye a JSZK képviselőinek kizárása lett a Közgyűlés munkájából.³⁹

A következő néhány hónapban az ENSZ szakosított szerveinek többsége a 47/1. számú határozathoz hasonló szövegű határozatot fogadott el, amelyekben kizárták a JSZK képviselőit az egyes szervek munkájából.⁴⁰ A JSZK annak ellenére, hogy az ENSZ szerveinek munkájából gyakorlatilag teljesen kizárták, fenntartotta tagsági igényét és elutasította azt, hogy felvételi kérelmet adjon be. Kifizette a „Jugoszlávia” tagsága után esedékes tagdíj egy részét is.

Az ENSZ-en kívüli nagy nemzetközi szervezetek gyakorlata sem nyújtott megfelelő támaszpontot a folyamatossági igény elbírálására. A Nemzetközi Valutaalap és a Világbank például megállapította ugyan, hogy a volt Jugoszlávia megszűnt létezni, de úgy döntött, hogy valamennyi volt jugoszláv állam folytatja a JSZSZK tagságát a szervezetben, így kikerülte a kérdés megválaszolását.⁴¹

A fentiek fényében az sem meglepő, hogy a nemzetközi jogi szakirodalom sem tudott egységesen állást foglalni,⁴² így a jogi helyzet tisztázása a hágai Nemzetközi Bíróságra várt.

A hágai Nemzetközi Bíróság ítélkezési gyakorlata

Az 1993-as ideiglenes intézkedés elrendeléséről döntő ítéletben a Bíróság nem elemezte a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság ENSZ-tagságának kérdését. Mivel a JSZK magát ENSZ-tagállamnak és a genocídiumegyezmény tagjának ismerte el a folyamatosság alapján, Bosznia pedig érthető módon nem próbálta meg aláásni a Bíróság joghatóságát ennek kétségbevonásával,⁴³ a hágai Bíróság úgy határozott, hogy „*bár az alkalmazott megoldás nem mentes a jogi nehézségektől,*” az eljárás akkori szakaszában még nem kell döntenie ebben a

³⁹ Idézi Michael P. Scharf: i. m. pp. 60-61.

⁴⁰ Többek között Nemzetközi Polgári Repülésügyi Szervezet, U. N. Doc. A29-WP/125 (2 September 1992); Egészségügyi Világszervezet, U. N. Doc. WHA46.1 (3 May 1993). Bővebben ld. Matthew C. R. Craven: The Genocide case, the law of treaties and state succession. British Year Book of International Law. Vol. 68. 1997. pp. 132-133. és kapcsolódó lábjegyzetek.

⁴¹ Részletesen ld. Paul R. Williams: State succession and the international financial institutions: Political criteria v. protection of outstanding financial obligations. International and Comparative Law Quarterly. Vol. 43. 1994. p. 776.

⁴² A szerzők többsége a JSZK folyamatossági igényével szemben foglalt állást. Pl. Benedetto Conforti: The law and practice of the United Nations. Kluwer. 1996. 46. o. Mellette ld. Yehuda Z. Blum: Correspondents' agora: UN membership of the Former Yugoslavia. American Journal of International Law. Vol. 87. 1993. p. 248.

⁴³ Mindazonáltal a bosnyák beadvány megjegyezte, hogy a JSZK folyamatossági igényét „az egész nemzetközi közösség és az ENSZ Biztonsági Tanácsa is kétségbe vonta.” ICJ Reports. 1993. p. 14. para. 15.

kérdésben, mivel *prima facie* joghatósággal rendelkezik az ideiglenes intézkedések elrendelésére a genocídiumegyezmény IX. cikke alapján.⁴⁴

Az 1996-os pergátló kifogásokról szóló döntés szintén nem vizsgálta az ENSZ-tagság kérdését, és a genocídiumegyezmény alapján döntött a joghatóságról.⁴⁵

Az első ügy, amelyben konkrét érvként felmerült a JSZK ENSZ-tagságának kérdése, a *Felülvizsgálati kérelem ügye* volt. A Jugoszláv Szövetségi Köztársaság arra hivatkozva kérte a Bíróságtól a pergátló kifogásokról szóló döntés felülvizsgálatát és Bosznia keresetének elutasítását a Bíróság Statútumának 61. cikke alapján, hogy a JSZK felvétele az ENSZ-be új tagállamként eddig ismeretlen, új tény jelentett, ami megmutatta, hogy a JSZK addig nem volt ENSZ-tag, és így visszamenőleg tisztázta az 1992 és 2000 közötti konfúz állapotot, hiszen nyilvánvaló, hogy egy ENSZ-tagállamot nem kell külön eljárással újra a tagok közé fogadni. Ebben az esetben viszont a JSZK nem volt részese a Nemzetközi Bíróság Statútumának sem,⁴⁶ ezért nem léphetett fel a Bíróság előtt a Statútum 35. cikk 1. bekezdése alapján,⁴⁷ így Bosznia keresetét el kell utasítani.

A Bíróság határozatában úgy döntött, hogy az ENSZ-tagfelvétel nem jelent tényt, amelyre alapozva felülvizsgálati eljárást lehet kezdeményezni. Jóllehet elismerte, hogy a JSZK sajátos, *sui generis* pozíciót foglalt el az ENSZ-ben, de kijelentette, hogy a tagfelvétel „*nem változtathatta meg visszaható hatállyal*” ezt a *sui generis* pozíciót.⁴⁸ Következésképpen a tagfelvétel kizárólag a jövőre nézve oldotta meg a problémát.

Ezt követően az *Erőszak alkalmazásának jogszerűségére vonatkozó ügyek* pergátló kifogásokról döntő szakasza kínálkozott a tökéletes alkalomnak arra, hogy döntés születhessen a kérdéstről. Bár az ügyet a JSZK kezdeményezte 1999-ben, de a Milosevics-rezsim bukása után politikailag kényelmetlenné vált az eljárás folytatása, ráadásul szinte biztosra lehetett venni, hogy a Bíróság legkésőbb az érdemi szakaszban el fogja utasítani a keresetet a népirtás szándékának hiánya miatt. Az ENSZ-tagság kérdéséről történő esetleges döntés viszont nemcsak azt jelentette volna, hogy Szerbia és Montenegró presztízaveszteség nélkül megszabadul az ügytől, hanem azt is, hogy a Bíróság olyan helyzetbe kerül a Boszniával és

⁴⁴ ICJ Reports. 1993. p. 14. para. 18.

⁴⁵ ICJ Reports. 1996. p. 610. para. 17.

⁴⁶ Az ENSZ Alapokmány 93. cikkének 1. bekezdése alapján az ENSZ tagállamai *ipso facto* részesei a Bíróság Statútumának. A 2. bekezdés alapján a Biztonsági Tanács ajánlására a Közgyűlés határozza meg esetenként azokat a feltételeket, amelyek mellett nem ENSZ tagállamok is csatlakozhatnak a Bíróság Statútumához. A BT 1946. október 15-i 9/1946. számú határozatában állapította meg ezeket a feltételeket. Eszerint a nem részes államoknak a Bíróság jegyzőjénél tett nyilatkozatban kell elfogadniuk a Bíróság joghatóságát. Részletesen ld. Lamm Vanda: A hágai Nemzetközi Bíróság döntései 1957-1982. Gondolat. 1984. pp. 22-24.

⁴⁷ Eszerint „A Bírósághoz az ezekben az Alapszabályokban részes államok fordulhatnak.”

Horvátországgal szemben fennálló perben, hogy valószínűleg kénytelen lesz kimondani joghatóságának hiányát, és elutasítani a kereseteket. Ezzel Szerbia és Montenegró „három legyet üthetett egy csapással.”⁴⁹

Az a szokatlan helyzet állt elő, hogy a felperes maga kérte a Bíróságtól a személyi joghatóság kérdésének megvizsgálását, ami ellen az alperesek érthető módon nem tiltakoztak. Így tulajdonképpen a perben résztvevő felek mindegyike implicite egyetértett abban, hogy a Bíróságnak nincs joghatósága.⁵⁰

A Bíróság egyhangú ítéletében megállapította joghatóságának hiányát, és indokolásában kimondta, hogy a JSZK 1992 és 2000 között nem volt ENSZ-tagállam, de egy, 7 bíró által kibocsátott, közös nyilatkozat megmutatta, hogy a Bíróság mélyen megosztott volt a joghatóság kérdéséről szóló pergátló kifogás tárgyában, és az ítélet indokolásával valójában csak 8 bíró értett egyet.⁵¹

Az indokolás kimondta, hogy „az a kérdés, hogy Szerbia és Montenegró a Bíróság Statútumának tagja volt-e az eljárás megindulásának idején, alapvető jelentőségű,”⁵² majd a releváns nemzetközi dokumentumok elemzése után⁵³ megállapította, hogy a JSZK státusának kérdése „bizonytalan volt és többféleképpen értelmezhető... többek között az ENSZ kompetens szerveinek irányadó döntésének hiányában”.⁵⁴ A JSZK felvétele az ENSZ-be „megvilágította ezt az amorf jogi helyzetet” és világossá tette, hogy a kereset benyújtásának idején Szerbia és Montenegró *sui generis* helyzete nem minősülhetett ENSZ-tagságnak, és így nem lehetett a Nemzetközi Bíróság Statútumának sem a tagja.⁵⁵ Ennek következtében Szerbia és Montenegró nem léphetett fel a Bíróság előtt a Statútum 35. cikk 1. bekezdése alapján.⁵⁶

A Bíróság feltehetőleg érzékelte a nyilvánvaló ellentmondást korábbi döntéseivel, amikor a személyi joghatóság kérdéséhez eltérően közelített, mert hangsúlyozta, hogy a szituáció most már „alapjaiban különbözött” a korábbi döntésektől, mivel a kérdés korábbi eldöntését „komplikálta volna a jogi helyzet, amelyet bizonytalanság övezett.”⁵⁷

⁴⁸ ICJ Reports. 2003. p. 31. para. 71.

⁴⁹ Simon Olleson: 'Killing three birds with one stone'? – The preliminary objections judgments of the International Court of Justice in the *Legality of use of force cases*. Leiden Journal of International Law. Vol. 18. 2005. p. 237.

⁵⁰ U. o. p. 24.

⁵¹ Joint Declaration of Vice-President Ranjeva, Judges Guillaume, Higgins, Kooijmans, Al-Khasawneh, Buergenthal, and El-Araby.

⁵² Legality of Use of Force. Preliminary Objections. para. 28.

⁵³ U. o. para. 53-76

⁵⁴ U. o. para. 62.

⁵⁵ U. o. para. 77.

⁵⁶ U. o. para. 89.

⁵⁷ U. o. para. 78.

A közös nyilatkozatot kiadó bírák viszont, bár hangsúlyozták, hogy egyetértének abban, hogy nem kerülhet sor az érdemi kérdések vizsgálatára,⁵⁸ teljesen más következtetéseket vontak le. Szerintük a Bíróságnak a pergátló kifogások elbírálásakor – amennyiben több megalapozott kifogás is van – mérlegelnie kell, hogy a bírói funkciójának legmegfelelőbb kifogást bírálja el. Ezt diktálja a Bíróság korábbi döntéseivel szembeni koherencia elvárása, a bizonyosság elve, amelynek értelmében a Bíróságnak a jogilag legmegfelelőbben megindokolható döntést kell hoznia, valamint az a tényező, hogy a Bíróságnak ügyelnie kell arra, hogy döntésének milyen következménye lehet más, még függőben levő ügyekre.⁵⁹ A bírák véleménye szerint a fenti elvekből következően a Bíróságnak az időbeli vagy anyagi joghatóság hiánya miatt kellett volna elutasítani a keresetet.⁶⁰

Úgy látták továbbá, hogy a Bíróság a JSZK ENSZ-tagságáról született döntése nem kompatibilis korábbi, a genocídiumegyezmény alkalmazása kapcsán született ítéleteivel. Véleményük szerint egyáltalán nem nyilvánvaló, hogy a JSZK 2000-es felvétele az ENSZ-be megvilágította a korábbi *sui generis* jogi helyzetet, és nem látják azokat a logikai lépéseket, amelyek ehhez a következtetéshez vezettek.⁶¹ Emiatt úgy vélték, hogy a Bíróságnak más okból kellett volna Szerbia és Montenegró keresetét elutasítania, mivel a következtetés jogilag nem elég megalapozott és kétségbe vonhatja a Bosznia és Hercegovina k. Szerbia és Montenegró ügyben hozott korábbi döntéseket.⁶²

Említésre méltó azonban, hogy a közös nyilatkozat nem állítja azt, hogy a JSZK korábbi folyamatossági igénye megalapozott lett volna, és nem tesz kísérletet a *sui generis* szituáció fogalmának tisztázására. Az egyéni vélemények közül egyedül Nabil Elaraby bíró érvelt amellett, hogy a JSZK a vizsgált időszakban, 1992 és 2000 között ENSZ tagállam volt.⁶³ A többi egyéni véleményt megfogalmazó bíró inkább egyéb körülmények, elsősorban a szokatlan szerb pertaktika miatt vette volna le az ügyet a napirendről.⁶⁴

Peter H. Kooijmans – aki az 1999-es *Erőszak alkalmazásának jogszerűségére vonatkozó ügyekhez* csatolt egyéni véleményében hangot adott a JSZK személyi joghatóságával

⁵⁸ Joint Declaration. para. 1.

⁵⁹ U. o. para. 3

⁶⁰ U. o. para. 8-9.

⁶¹ U. o. para. 12.

⁶² U. o. para. 13

⁶³ Separate Opinion of Judge Elaraby. para. 13.

⁶⁴ Rosalyn Higgins szerint a felperes viselkedése zavaros természetű volt. Separate Opinion of Judge Higgins. para. 16. Peter H. Kooijmans úgy látta, hogy Szerbia nem biztosított elegendő információt a joghatóság megalapozására. Separate Opinion of Judge Kooijmans. para. 23.

kapcsolatos kétségeinek⁶⁵ – úgy gondolta, hogy a Bíróságnak meg kellett volna vizsgálnia, hogy mi a jelentőségük a JSZK által 1992 és 2000 között tett jognyilatkozatoknak, amelyekben a folyamatosság elvéből kiindulva egyoldalúan elkötelezte magát, hogy betartja valamennyi, a JSZSZK által kötött szerződésből rá háramló kötelezettséget.⁶⁶

Bosznia és Hercegovina k. Szerbia és Montenegró ügy érdemi szakasza

Az Erőszak alkalmazásának jogszerűségére vonatkozó ügyekben hozott ítélet kétségkívül nehéz helyzetbe hozta Bosznia és Hercegovinát. Pertaktikájukat éppen ezért több pillérré építették: egyrésztől amellet érveltek, hogy az az ítélet nem bír relevanciával a konkrét ügyben, de ugyanakkor hosszasan próbálták bebizonyítani, hogy a 2004-es döntéssel ellentétben a JSZK mégis ENSZ-tagállam volt.

Bosznia jogi képviselői már a kezdetektől fogva azt állították, hogy a technikai kérdéseknek nincs igazi jelentőségük egy olyan ügyben, amelynek tárgya a legfőbb nemzetközi bűncselekmény, népirtás.⁶⁷ Thomas Franck hangsúlyozta, hogy a 2004-es ítélet nem számít igazi precedensnek, hiszen a bírák között nagy volt a véleménykülönbség, nem hallgatták meg valamennyi lényeges kérdéstről az összes érintett félt, nem valódi kontradiktórius eljárás végén született, mert Szerbia és Montenegró azt akarta elérni, hogy a Bíróság állapítsa meg joghatóságának hiányát, és nem vonta kétségbe a joghatóság ellen felhozott érveket.⁶⁸ A felperes és az alperesek között fennálló akarategyezés meghatározó volt az ítélet meghozatala szempontjából.⁶⁹

A Jugoszláv Szövetségi Köztársaság ENSZ-tagsága kérdésében Bosznia álláspontja érthető, bár addigi következetes megnyilvánulásai fényében nehezen indokolható fordulatot vett. Míg 1992-től a per kezdetéig Bosznia és Hercegovina minden nemzetközi fórum előtt

⁶⁵ ICJ Reports. 1999. 878. o. para. 2.

⁶⁶ Separate Opinion of Judge Kooijmans. para. 5.

⁶⁷ Thomas Franck szerint az, hogy a tettes esetleg megmenekül a felelősségre vonás alól, nem törli el az elkövetett szörnyű bűncselekményeket. „Itt az idő, hogy jóvátegyük a történelmet. Itt az idő, hogy küldjünk egy olyan üzenetet, ami szerint egy állam sem ’úszhatja meg.’” CR 2006/35 p. 52. para. 13.; Alain Pellet: „igazságot kell tenni, ami nem biztosított akkor, ha önök visszatérnek a joghatóság kérdéséhez.” CR 2006/37. p. 49. para. 38; CR 2006/36. p. 44. para. 4; Brigitte Stern: „Nem lehetséges béke és valódi megbékélés igazság nélkül. És a bírói eljárás alól való kibúvás... nem hozhat igazságot.” Indokoltnak tűnik ezekkel az állításokkal szemben Szerbia és Montenegró képviselőjének, Várady Tibornak, a megjegyzése, aki szerint az ügy jelentősége ellentétes konklúziót indokol, hiszen egy történelmi jelentőségű döntés csak hibátlan eljárás végeredménye lehet. CR 2006/44 pp. 10-11. para. 1.3.

⁶⁸ CR 2006/36. p. 35. para. 30-32

⁶⁹ CR 2006/36. p. 38. para. 38.

tagadta a JSZK folyamatossági igényét,⁷⁰ addig a Bíróság előtt jogi képviselői már elfogadták azt.⁷¹ Sajátos és kissé ironikus helyzetet teremtett az, hogy Bosznia szinte minden változtatás nélkül ugyanazokat az érveket használta a JSZK folyamatosságának bizonyítására, mint a Milosevics-rezsim előtti Jugoszlávia. Brigitte Stern egy alkalommal még szó szerint is idézett a JSZK korábbi beadványából.⁷²

Ahogy Várady Tibor fogalmazott: „*A kör bezárult.*”⁷³ Az iróniát csak fokozta, hogy Bosznia képviselői ezek után számos alkalommal következetlenséggel vádolták Szerbia és Montenegrót, mivel az 2000-ben gyökeresen változtatott jogi álláspontján.⁷⁴

Bosznia úgy látta, hogy az a tény, hogy a 777. számú BT-határozat és a 47/1-es Közgyűlési határozat csak a Közgyűlés munkájából zárta ki a JSZK-t, az ENSZ-szervek gyakorlatával kombinálódva azt mutatja, hogy a JSZK folyamatossági igényének látszólagos elutasítása valójában egy belső szankciót takart. Ez egy aszimmetrikus jogi helyzetet hozott létre, amikor is a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság tagsági jogait jelentősen korlátozták, de kötelezettségei változatlanok maradtak és ENSZ tagsága nem szűnt meg.

Az ENSZ gyakorlatát vizsgálva Brigitte Stern úgy találta, hogy a JSZK intézményes jelenléte – főleg az első időkben – nagyjából megmaradt.⁷⁵ Jugoszlávia felszólalhatott a Biztonsági Tanácsban, és Jugoszláviát is beleszámították azok közé az országok közé, amelyek szavazata szükséges a Nemzetközi Bíróság bírójának abszolút többséggel történő megválasztásához.⁷⁶ A különböző ENSZ-szervek továbbra is megemlézték Jugoszláviát, mint ENSZ-tagot. A JSZK befizette a Jugoszláviára kirótt tagdíj egy részét, és szankciókat vetettek ki rá, amelyek soha nem tartalmazták, hogy nem egy tagállamot sújtanak. Stern szerint Bosznia folytatólágosságot tagadó leveleit a tagdíjfizetés kérdéskörében kell értelmezni, a

⁷⁰ Bosznia és Hercegovina egy 2001. november 19-én kelt levélben, amelyben a jugoszláv utódállamok kifejtették közös álláspontjukat, elismerte, hogy „*A Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság néven ismert állam megszűnt létezni, és öt egyenlő utódállam vette át a helyét, amelyek közül egy sem folytatta jogi személyiségét. Ezt a tényt megerősítik a releváns 1992-es biztonsági tanácsi és közgyűlési határozatok.*” U. N. Doc. A/56/767, App. III. Egy hasonló, 2005. augusztus 9-ei levélben kijelentette, hogy a JSZK csak 2001. november 1-jén lett ENSZ tag. U.N. Doc. A/60/140

⁷¹ Alain Pellet úgy tűnik, hogy néha elfeledkezett az általa képviselt kormány álláspontjáról. Legalábbis erre utal az a kijelentése, hogy „*a folyamatosság vélelme – ami hibás volt és ráadásul ellentétes Bosznia és Hercegovina álláspontjával, aki ebből soha nem csinált titkot...*” CR 2006/36. p. 12. para. 30.

⁷² CR 2006/36. p. 13. para. 10.

⁷³ CR 2006/44. p. 14. para. 1.12.

⁷⁴ Pl. CR 2006/36. p. 32. para. 22.

⁷⁵ CR 2006/37. pp. 22-23. para. 28-31.

⁷⁶ Shabtai Rosenne: *The Law and Practice of the International Court 1920-2005*. Vol. II. Jurisdiction. Leiden/Boston. 2006. p. 606.

folyamatosság elutasításával ugyanis nem kell megfizetni egy nem létező tagállam tagdíjhátralékát.⁷⁷

Bosznia értelmezése szerint ez az ellentmondásos helyzet a legésszerűbben úgy magyarázható, ha elfogadjuk, hogy a JSZK ENSZ-tagállam volt a kérdéses időszakban, de a nemzetközi közösség a nemzetközi jogrenddel ellentétes cselekményei miatt korlátozta tagsági jogait. Az így kialakult aszimmetrikus jogviszony a JSZK nemzetközi kötelezettségeit azonban nem érintette.⁷⁸ Az ENSZ gyakorlatában már előfordult ehhez hasonló helyzet, amikor Dél-Afrika képviselőit kizárták a Közgyűlés munkájából azzal, hogy nem fogadták el a megbízóleveleiket, az apartheid-rezsim fenntartása elleni szankcióként.⁷⁹ Ez az értelmezés konzisztens a volt Jugoszlávia területén elkövetett, a nemzetközi humanitárius jogot súlyosan sértő cselekmények megbüntetésére létrehozott Nemzetközi Törvényszék (Jugoszláv Büntetőtörvényszék) joggyakorlatával is, amely a Milutinovics-ügyben kimondta, hogy a Törvényszék Statútumát létrehozó BT határozat alkalmazása szempontjából a JSZK-t ENSZ tagnak kell tekinteni.⁸⁰

Szerbia képviselői meggyőzően mutattak rá a boszniai érvelés ellentmondásaira. A JSZK megjelenése a BT előtt levezethető az ENSZ Alapokmány 32. cikkéből, amelyik lehetővé teszi nem tagok számára is a Biztonsági Tanács ülésein való részvételt, amennyiben róluk szóló döntést készülnek hozni, Stern a boszniai levelet a tagdíjfizetés elkerülésének szándékával történő magyarázata pedig logikátlan, hiszen ezzel a volt jugoszláv tagállamok a JSZK helyett átvállalták a tagdíjhátralék egy részének kifizetését, amelyet az ENSZ valamennyi utódállamtól igényelt is.⁸¹

A belső szankció elmélete azért nem elfogadható, mert már eleve feltételezi, hogy a JSZK ENSZ-tagállam volt, pedig a nemzetközi közösség gyakorlata ennek ellenkezőjére utal.⁸² Jugoszlávia ENSZ-tagként való feltüntetése egyértelműen a JSZSZK-ra vonatkozott. A JSZK ellen elrendelt szankciók esetében pedig irreleváns, hogy a szankciós határozatok szövegében nem tüntették fel, hogy nem ENSZ-tag ellen hozták, hiszen az Alapokmány szövege ezt nem írja

⁷⁷ CR 2006/37. pp. 24-25. para. 36.

⁷⁸ Ld. CR 2006/36. pp. 39-40. para. 42-46, CR 2006/37. p. 23. para. 31.

⁷⁹ CR 2006/36. p. 40. para. 45.

⁸⁰ Case No. IT-99-37-PT (Prosecutor v. Milan Milutinović et al.) of 6 May 2003.

⁸¹ CR 2006/44. pp. 15-22. para. 1.17-1.38. Ez az érvelés sem magyarázza meg azonban azt a tényt, hogy egy nem létező állam után miért kell tagdíjat fizetni, azt pedig különösen nem, hogy miért kell Szlovéniának, Horvátországnak Bosznia és Hercegovinának, valamint Macedóniának fizetnie, amikor ezek az országok ENSZ tagok voltak az 1992 és 2000 közötti időszakban is.

⁸² CR 2006/45. p. 18. para. 4.23 A korábban a közgyűlési munkában korlátozott országok, mint pl. Magyarország, esetében soha nem vonták kétségbe az ENSZ tagságukat, bár a tagság felfüggesztése szóba került. Ld. Yehuda Z. Blum: *Eroding the UN Charter*. Martinus Nijhoff. 1993. pp. 41-54.

elő, és az Alapokmány 2. cikk 6. bekezdése értelmében nem tagok ellen is lehet kényszerintézkedést hozni.⁸³

A Bíróság joghatósága a Népirtás Egyezmény alapján - A Jugoszláv Szövetségi Köztársaság részessége a genocídiumegyezményben

A JSZK folyamatosságának bizonytalansága értelemszerűen felveti azt a kérdést, hogy szerződő fél volt-e a genocídiumegyezményben.

1992 és 2000 között a JSZK folyamatossági igényéből logikusan következően a genocídiumegyezmény részesének tartotta magát, amit Bosznia és Hercegovina nem vont kétségbe. Az 1993-as ítéletben ebből következően a Bíróság nem is vizsgálta ezt a kérdést, hanem úgy találta, hogy az egyezmény IX. cikke alapján, amely egy érvényben lévő szerződés joghatósági klauzulája, joghatósággal rendelkezik,⁸⁴ majd az 1996-os ítéletben is csak felidézte, hogy a JSZK vállalta a JSZSZK által vállalt szerződéses kötelezettségek teljesítését, és senki nem vonta kétségbe, hogy a JSZK szerződő fél a genocídiumegyezményben.⁸⁵

A JSZK első alkalommal a *Felülvizsgálati kérelem ügyben* hivatkozott arra, hogy nem volt részese az egyezménynek, de a Bíróság sem itt, sem az *Erőszak alkalmazásának jogszerűsége* ügyekben nem vizsgálta meg érdemben a kérdést, a *Genocídiumegyezmény alkalmazása* ügy érdemi szakaszában azonban mindkét fél jelentős hangsúlyt fektetett a kérdés vizsgálatára.

Bosznia értelmezése szerint a JSZK a folyamatosság alapján továbbra is szerződő fél maradt. Ha a Bíróság mégis úgy találná, hogy nincs szó folyamatosságról, a JSZK akkor is automatikusan a genocídiumegyezmény részesévé vált, mivel az 1978-as Bécsi Államutódlási Egyezmény 34. cikke szerint, amely a nemzetközi szokásjog részévé vált, az utódállam automatikusan részesévé válik az elődállam által kötött emberi jogi egyezményeknek.⁸⁶ Ezt alátámasztandó elég általánosan a „nemzetközi gyakorlatot” idézi, különösen egy, az ENSZ emberi jogi szerveinek elnökeinek összejövetelét, ahol egyetértően hivatkoztak erre a

⁸³ CR 2006/44. p. 14. para. 1.15 A nem tagok ellen hozható szankciók kérdése ennél azért bizonytalanabb kérdés, hiszen a szerződésben nem részes felekre kötelezettséget hárítani egyértelműen ellentétes a klasszikus nemzetközi jogi felfogással. Ez valószínűleg csak akkor elfogadható, ha elfogadjuk, hogy az ENSZ Alapokmány egyfajta „alkotmány”, ami megalapozza a nemzetközi jogrendet. Bővebben ld. Hans Kelsen: *The law of the United Nations*. Stevens. 1950. 106-110. o., Richard A. Falk: *The authority of the United Nations to control non-members*. Rutgers Law Review. Vol. 19. No. 4. 1965. p. 591.

⁸⁴ ICJ. Reports. 1993. p. 14.. para. 18.

⁸⁵ ICJ Reports. 1996. p. 595. para. 17.

⁸⁶ CR 2006/36. p. 57-58. para. 38-42.

szabályra.⁸⁷ Ha a Bíróság mégsem ismerné el a szabály érvényességét, az sem változtatna a JSZK kötelezetti mivoltán, mivel számtalan nyilatkozatban elismerte, hogy szerződő fél és ezt akár csatlakozási nyilatkozatként is lehet értelmezni.⁸⁸

Szerbia képviselői természetesen továbbra is tagadták a folyamatosság meglétét, és azt állították, hogy az automatikus államutódlás nem vált szokásjogi szabállyá. Véleményük szerint a Nemzetközi Jogi Bizottság a Bécsi Egyezmény előkészítése során elfogadta, hogy a jogalkotó szerződésekre, mint pl. az 1949-es Genfi Egyezmények, nem vonatkozik az automatikus jogutódlás, és a genocídiumegyezmény is ebbe a kategóriába tartozik.⁸⁹ Az 1978 óta eltelt időben végbement állami gyakorlat pedig túlságosan következetlen volt.⁹⁰ Ha mégis érvényesülne az automatikus jogutódlás szabálya, ez akkor sem terjedne ki a genocídiumegyezmény IX. cikkére, mert az állami gyakorlat és a jogirodalom szerint az nem vonatkozik a politikai és területi szerződésekre, mint a jogviták békés rendezéséről szóló szerződések.⁹¹ A JSZK egyoldalú nyilatkozatai pedig azért nem teremtenek kötelezettséget, mert azok a folyamatosság feltételezésén alapultak, nem pedig azon, hogy a JSZK külön aktussal csatlakozni akar a népirtásra vonatkozó egyezményhez.⁹²

Az érveket összegezve megállapítható, hogy az automatikus jogutódlás igencsak bizonytalan jogi talajon áll. Gyakorlat ebben a kérdésben az Emberi Jogi Bizottság gyakorlatát⁹³ leszámítva szinte nem is létezik.⁹⁴ Matthew Craven szerint egyértelmű, hogy a Bíróság nem bízott igazán az államutódlás szabályaiban az államok felbomlása, ill. elszakadása esetén, ezért került el, hogy döntsön ebben a kérdésben 1996-os ítéletében.⁹⁵ Az elmélet, mely szerint az automatikus jogutódlás azért szükséges, hogy a születő új államok lakossága továbbra is élvezze a nemzetközi jog védelmét,⁹⁶ nem tartható az alapvető emberi jogok tekintetében, amelyek már szokásjogi védelmet élveznek, mivel a lakosság ilyenkor továbbra is élvezzi a szubsztantív jogok védelmét, csak a nemzetközi jogorvoslati eljárás igénybevétele nem

⁸⁷ CR 2006/36. p. 57. para. 40.; UN Doc. E/ CN4/1995/80.

⁸⁸ CR 2006/36. p. 59-63. para. 43-59.

⁸⁹ CR 2006/13. p. 51-52. para. 4.69-4.72.

⁹⁰ CR 2006/13. p. 52-55. para. 4.75-4.85. Erősen vitatható, hogy az újonnan függetlenné vált országokra történő helyes-e, mivel rájuk külön államutódlási szabályok vonatkoznak.

⁹¹ CR 2006/13. p. 57-58. para. 4.94-4.98.

⁹² CR 2006/13. pp. 44-50. para. 4.38-4.65

⁹³ Ld. pl. CCPR/C/SR. 1178/Add.

⁹⁴ A nemzetközi bíróságok gyakorlata ellentmondásos ebben a kérdésben. A Jugoszláv Büntetőtörvényszék a Delalić-ügyben kimondta, hogy a multilaterális nemzetközi humanitárius szerződések automatikus államutódlása a nemzetközi jog elfogadott szabályává vált. Delalić et al. IT-96-21-A. 20 February 2001. para. 111. Az Etiópia-Eritrea Döntőbizottság viszont a közelmúltban úgy döntött, hogy ez a szabály még nem része a nemzetközi szokásjognak. Partial Award. Prisoners of War. Eritrea's Claim 17. 1 July 2003. para. 33.

⁹⁵ Matthew C. R. Craven: The genocide case, the law of treaties and state succession. Vol. 68. 1997. British Year Book of International Law. P. 159.

lehetséges. Az pedig szintén nem tűnik valószínűnek, hogy a JSZK folyamatosságot deklaráló nyilatkozatát csatlakozási kérvényként lehetne értelmezni.⁹⁷

Amennyiben viszont az automatikus jogutódlás szabálya mégis érvényesül, akkor aligha tartható fenn a szerb álláspont, miszerint a genocídiumegyezmény IX. cikke ebben az esetben sem alkalmazható. Az emberi jogi egyezmények nem kategorizálhatók sem politikai, sem területi szerződéseként, és aligha elképzelhető, hogy egy állam jogutódlás révén csak részben váljon egy szerződés részesévé. Amint azonban a lentiekből is világossá válik, még abban az esetben sem lenne feltétlenül joghatósága a Bíróságnak, ha Szerbia és Montenegró szerződő fél lenne a genocídiumegyezményben.

A Nemzetközi Bíróság Statútumának 35. cikk 2. bekezdésének értelmezése

A Statútum 35. cikk 2. bekezdése állapítja meg, hogy a Statútumban nem részes államok hogyan fordulhatnak a Bírósághoz. Eszerint *„Azokat a feltételeket, amelyek mellett más Államok is fordulhatnak a Bírósághoz, a hatályban lévő nemzetközi szerződésekben foglalt külön rendelkezések fenntartásával a Biztonsági Tanács állapítja meg oly módon, hogy abból a felek a Bíróság előtt semmiféle vonatkozásban ne kerüljenek egyenlőtlen helyzetbe.”*

Ezeket a feltételeket a BT 1946. október 15-i 9. számú határozatában rögzítette, amelynek értelmében a nem ENSZ-tagállamoknak nyilatkozatot kell tenniük, amelyben elismerik a Statútum rendelkezéseit, vállalják a Bíróság döntésének végrehajtását és a Bíróság költségeihez való hozzájárulást. A fenti szakasszal kapcsolatban két kérdés merül fel: Egy szerződés joghatósági záradéka biztosíthat-e a Bíróság előtti fellépést a nyilatkozat megtétele nélkül, és hogyan kell értelmezni a „hatályban lévő” kifejezést.

A Bíróság a második világháború után egészen a Népirtás egyezmény alkalmazása ügyig nem foglalkozott a szakasz értelmezésével, így Lamm Vanda joggal aposztrofálta azt *„elfelejtett rendelkezésnek.”*⁹⁸ Az 1993-as ítéletben azonban választ adott az első és látszólag a második kérdésre is.

Az ítéletben kimondta, hogy a külön rendelkezések alapján a szerződésben részes felek a BT-határozatban megkívánt nyilatkozat megtétele nélkül is a Bírósághoz fordulhatnak, és hogy a genocídiumegyezmény IX. cikke *prima facie* külön rendelkezésnek tekinthető, amely

⁹⁶ Malcolm N. Shaw: i. m. p. 610.

⁹⁷ 1996-ban még Brigitte Stern, aki már akkor is Bosznia képviselője volt úgy nyilatkozott a Bíróság előtt, hogy „nem látom, hogy egy utódlási nyilatkozatot... hogyan lehetne csatlakozási nyilatkozatként értelmezni” CR 1996/9. pp. 32-33.

egy hatályban lévő szerződés része,⁹⁹ vagyis a „*hatályban lévő*” kifejezést az eljárás idejekor hatályban lévőként értelmezte.

Az erőszak alkalmazásának jogszerűsége ügyekben azonban a Bíróság szakított a korábbi értelmezésével. Megvizsgálva a Bíróság jogelődje, az Állandó Nemzetközi Bíróság Statútumának előkészítő munkáit, amelyből változtatás nélkül került át a mai Statútumba az inkriminált szakasz, valamint az Állandó Nemzetközi Bíróság a *Wimbledon* és a *Felső-sziléziai német érdekeltségek ügyében* hozott döntéseit, úgy találta, hogy a 35. cikk 2. bekezdése a Statútum idején hatályos szerződésekre vonatkozik. A Bíróság logikusan úgy érvelt, hogy „*inkonzisztens lett volna a szöveg céljával lehetővé tenni a jövőben államok számára, hogy a Bíróság előtt felléphessenek pusztán azzal, hogy egymás között megkötnek egy szerződést... amely tartalmaz egy ilyen rendelkezést.*”¹⁰⁰

Ennek a szűk értelmezésnek az alapján a Statútumban nem részes államok csupán olyan szerződések alapján fordulhatnak a Bírósághoz, amelyek már a Statútum hatályba lépésekor, 1946. október 24-én hatályban voltak. Így viszont a genocídiumegyezmény már nem minősül hatályban lévő szerződésnek az eljárás szempontjából, mivel az 1951. január 12-én lépett hatályba.¹⁰¹

A közös nyilatkozatot kiadó hét bíró a 35. cikk 2. bekezdés kapcsán megjegyzi, hogy az a fenti értelmezés ellentétes az 1993-as ítéletben foglalttal, további meghökkentőnek tartják, hogy a Bíróság egyáltalán foglalkozott a kérdéssel, amikor a felperes nem hivatkozott rá.¹⁰² Higgins bírónő szerint egyértelműen felesleges volt a szakasz értelmezése az ügy eldöntéséhez.¹⁰³

Véleményem szerint azonban az ügy kapcsán mindenképpen szükséges volt megvizsgálni ezt a kérdést, hiszen joggal vetődött fel, hogy a genocídiumegyezmény IX. cikke nem nyújt-e megfelelő jogalapot a Bíróság előtti fellépéshez, ennek kapcsán viszont – mivel a Bíróság már eldöntötte, hogy a JSZK nem volt ENSZ-tagállam – mindenképpen meg kellett vizsgálni a Statútum vonatkozó cikkét.

Az értelmezés szintén elfogadhatónak tűnik. A szakirodalomban Sienho Yee ugyan különösebb magyarázat nélkül a *ius cogens* megsértése esetén tágabban értelmezné a 35. cikk

⁹⁸ Lamm Vanda: A délszláv háború újabb felvonása a Nemzetközi Bíróság előtt (kézirat). p. 9.

⁹⁹ 1993. ICJ Reports. 14. o. para. 19.

¹⁰⁰ Legality of use of force. para. 101.

¹⁰¹ Legality of use of force. para. 112.

¹⁰² Joint Declaration. para. 11.

¹⁰³ Separate opinion of Judge Higgins. para. 18.

2. bekezdését,¹⁰⁴ de nyilvánvalóan tűnik, hogy a Statútum megalkotóinak szándéka az volt, hogy csak speciális esetben kerülhessen a Bíróság elé olyan állam, amely nem tagja a Bíróság Statútumának és nincs nyoma olyan gyakorlatnak, ami ezen változtatott volna. Mi több, Lamm Vanda rámutat, hogy elképzelhető, hogy a Bíróságnak még ennél is szűkebben kellett volna értelmeznie a rendelkezést, úgy, hogy csak az Állandó Nemzetközi Bíróság Statútumának hatályba lépése idején már hatályos szerződések alkalmazása kapcsán jöhessen számításba.¹⁰⁵

Res iudicata és a jóhiszeműség elve

A pergátló kifogások utolsó csoportját az a boszniai érvrendszer képezte, mely szerint a korábbi ügyekben hozott ítéletek, amelyek elismerték a Bíróság joghatóságát jogerős ítéletnek, *res iudicatának* minősülnek és ezért nem felülvizsgálhatók, Szerbia pedig rosszhiszeműen jár el, amikor korábbi folyamatossági igényével ellentétes érveket használ, ezért nem vonhatja kétségbe a Bíróság joghatóságát.

Bosznia és Hercegovina szerint a Bíróság már négy ízben kimondta, hogy rendelkezik joghatósággal az ügyet illetően.¹⁰⁶ Az 1996-os döntés az alperesnek azon a kinyilvánított szándékán alapult, hogy elismeri a kötelezettségeit és Bosznia tiltakozásának hiányán. Mivel sem a JSZK, sem Bosznia nem tiltakozott az ellen, hogy szerződő fél lenne a genocídiumegyezményben, az ezen alapuló ítélet jogerős döntés, amit már nem lehet felülvizsgálni.¹⁰⁷ Rámutatott, hogy *A Nemzetközi Polgári Repülési Szervezet Tanácsának döntésével szembeni fellebbezés ügyében* a Bíróság kimondta, hogy „Feltétlenül kívánatos, hogy a joghatósági kifogásokat a pergátló kifogások szakaszában terjesszék elő, az érdemi kérdések előtt.”¹⁰⁸ Emellett az *1999-es Kamerun k. Nigéria tengeri határok megállapításának ügyében* megállapítást nyert, hogy nem lehet megkérdőjelezni az olyan döntés *res iudicata* jellegét, ami későbbi, az ügy szempontjából jelentős kérdéshez kapcsolódik.¹⁰⁹

Szerbia szerint viszont a Bíróság soha nem döntött jogerősen a joghatóság kérdésében. Az 1993-as ítélet csak *prima facie* állapította meg a joghatóságot, míg 1996-ban a Bíróság a folyamatosságra támaszkodva hozta meg döntését, és ezt a feltevést *Az erőszak*

¹⁰⁴ Sienho Yee: The interpretation of "treaties in force" in Article 35(2) of the Statute of the ICJ. *International and Comparative Law Quarterly*. Vol 47. 1998. p. 903.

¹⁰⁵ Lamm Vanda: i. m. p. 12.

¹⁰⁶ CR 2006/35. p. 55. para. 2.

¹⁰⁷ CR 2006/36. p. 13. para. 31.

¹⁰⁸ ICJ Reports. 1972. p. 52. para. 13

¹⁰⁹ ICJ Reports. 1999. p. 31. para. 16.

alkalmazásának jogszerűsége ügyben már elvetette.¹¹⁰ Emellett a pergátló kifogási szakaszban hozott döntésnek nincs ugyanolyan hatása, mint az érdemi szakaszban hozott ítéletnek.¹¹¹ Shabtai Rosenne megállapította a *Délnyugat-Afrika ügyek* kapcsán, hogy az előzetes szakasz után is fel lehet vetni a joghatósággal kapcsolatos pergátló kifogásokat, ha azokról a Bíróság még érdemben nem határozott.¹¹² A *Nemzetközi Polgári Repülési Szervezet Tanácsának döntésével szembeni fellebbezés ügyében* pedig a Bíróság megvizsgálta az előzetes szakaszban nem vizsgált kifogásokat és kimondta, hogy a Bíróságnak mindig meg kell bizonyosodnia arról, hogy rendelkezik-e joghatósággal, és ha szükséges saját hatáskörben, *proprio motu* kell intézkednie.¹¹³ Végül, a joghatóság és a bíróság előtti fellépés érdemi szakaszban történő vizsgálatára rendkívüli körülmények esetén számos példa áll rendelkezésre más nemzetközi bíróságok gyakorlatából.¹¹⁴

A fentiekén túl Bosznia úgy érvelt, hogy Szerbia jogi érvelésének megváltoztatása ellentétes a jóhiszeműség elvével, és az abból eredő *estoppel* elve alapján Szerbia és Montenegró el van tiltva attól, hogy korábbi álláspontját megváltoztassa, ill. hogy a megváltoztatott álláspontot a Bíróság döntésénél figyelembe vegye.¹¹⁵

Az *estoppel* elve szerint nem lehet figyelembe venni az olyan világos és egyértelmű tényállítás megváltoztatását, amelyre alapozva a másik fél jóhiszeműen keresetet indított vagy attól tartózkodott.¹¹⁶ Mivel ez az elv csak tényállításokra, nem pedig egy álláspontból fakadó jogi következményekre vonatkozik,¹¹⁷ Bosznia képviselője feltehetőleg nem erre az elvre, hanem a jóhiszeműség elvéből fakadó másik alapelvre, az *allegans contraria non est audiendus* elvére hivatkozott. Eszerint nem lehet különböző álláspontokat képviselni egy eljárás során.¹¹⁸

Szerbia elismerte, hogy megváltoztatta jogi álláspontját, de ez csak azután következett be, hogy az ENSZ tagfelvétellel világossá vált, hogy a korábbi álláspontja téves volt. Mivel a kérdés annyira bonyolult, hogy az ENSZ szervei, köztük a Bíróság sem tudott sokáig világos

¹¹⁰ CR 2006/44. pp. 50-52. para. 3.1-3.8.

¹¹¹ CR 2006/44. pp. 53-55. para. 3.11-3.21.

¹¹² Shabtai Rosenne: i. m. Vol. II. Nijhoff. 2006. p. 865.

¹¹³ ICJ Reports. 1972. p. 52. para. 13

¹¹⁴ CR 2006/44. pp. 65-68. 3.58-3.66. Ld. pl. a Nemzetközi Büntetőbíróságot és az Emberi Jogok Európai Bíróságát.

¹¹⁵ CR 2006/36. pp. 25-34. para. 1-27.

¹¹⁶ Jörg Paul Müller, Thomas Cottier: Estoppel. In: Rudolf Bernhard (szerk.): Encyclopedia of Public International Law. Vol. II. 1995. p. 117. Malcolm N. Shaw: i. m. p. 85. oldalán a szerkesztő definíciója szerint az *estoppel* elve értelmében saját mulasztására jogok megszerzése végett senki sem hivatkozhat, így megfeleltethető a Ptk. 4. § 4. bekezdésének. Ez valószínűleg téves álláspont.

¹¹⁷ David W. Bowett: Estoppel before international tribunals and its relation to acquiescence. Vol. 33. 1957. British Year Book of International Law. pp. 189-190.

választ adni rá, Szerbia és Montenegró sem vádolható azzal, hogy rosszhiszeműen cselekedett.¹¹⁹

Összegezve megállapítható, hogy a Bíróság nehéz döntés előtt áll a *res iudicata* és a jóhiszeműség kérdésének tekintetében. Eddigi joggyakorlata alapján csak kivételes esetekben foglalkozott pergátló kifogásokkal az érdemi kérdések tárgyalása során és korábbi döntései azt sugallták, hogy rendelkezik joghatósággal. Az eset körülményei azonban elég kivételesek ahhoz, hogy a Bíróság visszatérjen erre a kérdésre, és valószínűleg felülbírálja korábbi döntését. A jóhiszeműség tekintetében feltehetőleg szintén nem fogja elutasítani Szerbia érvelését, már csak azért sem, mert Bosznia maga sem cselekedett konzisztensen.

Amennyiben mégis úgy döntene, hogy korábbi ítéletei jogerővel bírnak a joghatóság kérdésében és/vagy Szerbia rosszhiszeműen járt el, a Bíróságnak *proprio motu* mégis meg kellene vizsgálnia Szerbia a Bíróság előtti fellépésének kérdését. A Bíróság az *Erőszak alkalmazásának jogszerűségére* vonatkozó ügyekben kimondta, hogy „különbséget kell tenni az olyan joghatósági kérdések között, amelyek a felek eljáráshoz való hozzájárulására vonatkoznak, és a felek joga között, hogy a Statútum alapján a Bíróság előtt felléphessenek, ami nem a felek hozzájárulásától függ”.¹²⁰ Mivel a Bíróságnak minden körülmények között meg kell bizonyosodnia a joghatóságáról, akkor is meg kellene vizsgálnia Szerbia fellépésének kérdését, ha attól maga Szerbia és Montenegró el is lenne tiltva.

Konklúzió

A Nemzetközi Bíróság fennállásának egyik legnehezebb döntését fogja meghozni az ügyben. Amennyiben nem módosít álláspontját a JSZK ENSZ-tagsága kérdésében, akkor vagy megvizsgálja a joghatóság kérdését és elutasítja Bosznia keresetét, vagy pedig úgy ítéli meg, hogy korábbi ítéletei megalapozták a joghatóságot, és érdemben határoz az ügyben. Az első esetben számolni kell a közvélemény felzúdulásával és azzal, hogy a Bíróságot korábbi esetjogának átírásával fogják vádolni. A második esetben viszont olyan ügyben hozna érdemi határozatot, amelyben egyértelműen nincs joghatósága, és ez ellentétes lenne az anyagi igazságosság elvével, ráadásul később, Horvátország keresetének elbírálásakor el kellene utasítania a horvát keresetet, ami pedig a jelen ügyben hozott döntését vonná kétségbe.

¹¹⁸ Bin Cheng: General principles of law as applied by international courts and tribunals. Cambridge. 1987. pp. 141-147.

¹¹⁹ CR 2006/44. pp. 30-49. para. 2.1-2.76

¹²⁰ Legality of use of force. para. 36.

Ha viszont a Bíróság felülvizsgálná korábbi döntését és kimondaná, hogy a JSZK ENSZ-tagállam volt 1992 és 2000 között, akkor ellentétbe kerülne saját 2004-es döntésével és emellett a nemzetközi közösség gyakorlatával is.

Véleményem szerint a legmegalapozottabb döntés annak megerősítése lenne, hogy 1992 és 2000 között a JSZK nem volt ENSZ-tagállam és ezzel együtt a bosnyák kereset elutasítása. Egy ilyen döntéssel a Bíróság helyrehozná azt a hibát, amit az egész nemzetközi közösség és saját maga is elkövetett azzal, hogy nem tisztázta a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság jogi státusát ebben az időszakban.

Az ismert angol mondás szerint a nehéz esetek rossz jogot szülnek. Egy nemzetközi bíróságot azonban nem köti saját esetjoga, így egy saját korábbi döntéseitől eltérő határozat is üdvözölhető, ha az valódi megoldást ad a „nehéz kérdésre.” Remélhetőleg a Bíróság ezúttal olyan döntést hoz, ami végérvényesen lezárja az összes nyitva hagyott kérdést.